

Проведений аналіз на основі запропонованих показників доводить значимість туристичної галузі для національної економіки, а також необхідність подальшої розробки державних програм підтримки розвитку туризму в Україні. Важливою науковою задачею подальших досліджень є виявлення шляхів збалансування сальдо зовнішнього туризму за кварталами протягом календарного року; практично значимими також є роботи, спрямовані на виявлення регіональних проблем і формування програм сприяння розвитку туризму на рівні обласних органів державної влади. ■

ЛИТЕРАТУРА

1. Офіційна статистична інформація Державного комітету статистики України [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. **Ткаченко Т. І.** Сталій розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Т. І. Ткаченко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.
3. **Juan F. Morales** Measuring the Economic Contributions of Tourism: a Proposal for Some Basic Indicators // Enzo Paci Papers on measuring the Economic Significance of Tourism – Vol. 3 – WTO, 2003. – P. 101 – 140.

УДК 338.1:64

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ

ТІТЯЄВ В. В.

УДК 338.1:64

Тітяєв В. В. Проблемні питання формування собівартості житлово-комунальних послуг

У статті проаналізовано динаміку зростання собівартості послуг на підприємствах водопостачання, водовідведення і тепlopостачання України за 2002 – 2012 роки. Надзвичайно високі темпи зростання собівартості вимагають більш ефективного її регулювання. Пропонуються механізми, які можуть сприяти зниженню собівартості житлово-комунальних послуг.

Ключові слова: собівартість, проблеми, підприємства, послуги, вода, тепло, методи, нормування, інвестиції, капітал.

Табл.: 2. **Бібл.:** 9.

Тітяєв Віктор Вікторович – кандидат економічних наук, доцент, кафедра міської і регіональної економіки, Харківська національна академія міського господарства (вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: v.tityev@gmail.com

УДК 338.1:64

Тітяєв В. В. Проблемные вопросы формирования себестоимости жилищно-коммунальных услуг

В статье проанализирована динамика роста себестоимости услуг на предприятиях водоснабжения, водоотведения и теплоснабжения Украины за 2002 – 2012 годы. Чрезвычайно высокие темпы роста себестоимости требуют более эффективного её регулирования. Предлагаются механизмы, которые могут стимулировать снижение себестоимости жилищно-коммунальных услуг.

Ключевые слова: себестоимость, проблемы, предприятия, услуги, вода, тепло, методы, нормирование, инвестиции, капитал.

Табл.: 2. **Библ.:** 9.

Тітяєв Віктор Вікторович – кандидат экономических наук, доцент, кафедра городской и региональной экономики, Харьковская национальная академия городского хозяйства (ул. Маршала Бажанова, 17, Харьков, 61002, Украина)

E-mail: v.tityev@gmail.com

UDC 338.1:64

Tityaev V. V. Problem Questions of the Formation Costs of Housing and Communal Services

The article analyzed the dynamics of growth of cost of services at the enterprises of water supply, sewerage and heating of Ukraine for 2002 – 2012 years. The extremely high growth rates require more cost effective management of costs. We proposed mechanism, which may stimulate reduction in the cost of housing and communal services.

Key words: cost, problems, enterprise, services, water, heat, methods, regulation, investment, capital.

Tabl.: 2. **Bibl.:** 9.

Tityaev Viktor V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Urban and Regional Economics, Kharkiv National Academy of Municipal Economy (vul. Marshala Bazhanova, 17, Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: v.tityev@gmail.com

Загальна економічна ситуація в Україні негативно позначилася на стані житлово-комунальної сфери й призвела до того, що протиріччя між рівнем сукупних доходів домогосподарств, достатніх для повної оплати отриманих належної якості комунальних послуг, й реальною вартістю цих послуг істотно загострилися. Ця проблема набула хронічного та досить складного соціально-економічного характеру й вимагає прийняття інституційних заходів по забезпеченню збалансованості ринкової вартості послуг житлово-комунальних підприємств з платіжними спроможностями споживачів цих послуг і насамперед населення.

Визначаючи механізми подолання вказаних протиріччя шляхом розробки нових підходів і методів удосконалення

системи формування собівартості житлово-комунальних послуг, варто враховувати специфічні й унікальні особливості, характерні для кожної підгалузі житлово-комунального господарства. Коливання суспільних потреб у надійному та якісному комунальному обслуговуванні споживачів і можливостей їх повного задоволення є особливо чутливі. Тут найбільше чітко простежується взаємозв'язок економічної ефективності діяльності кожного підприємства галузі із соціальними результатами рівня комунального обслуговування населення. Сьогодні є очевидною необхідність більш органічного взаємозв'язку проведення інституційної реформи регулятивної системи ціноутворення в житлово-комунальній сфері з державною політикою соціального захисту населення.

Житлово-комунальна реформа повинна гармонійно поєднувати в собі пріоритети комплексного вирішення державних задач стратегічного інноваційного розвитку галузі, економічну самодостатність її функціонування в ринкових умовах, а також ефективно виконувати функцію соціально-економічного захисту населення, враховуючи його реальний рівень заробітної плати та пенсійного забезпечення.

Дослідження автором особливостей сучасної практичної діяльності окремих підприємств водопостачання, водовідведення, комунальної теплоенергетики, житлово-експлуатаційних організацій в різних регіонах країни, а також системний аналіз наукових і фахових публікацій з проблематики ринкових перетворень у житлово-комунальній галузі, дає підставу вважати, що радикальна розбудова житлово-комунальної сфери в Україні повинна здійснюватись на підґрунті комплексного і гармонійного інституційного забезпечення її розвитку. Відсутність науково обґрунтованих інституційних засад стратегічного розвитку, побудованих на основі фундаментальних теоретичних принципів ринкової економіки, протягом усього періоду реформування економічних відносин у галузі негативно позначалося на техніко-економічних показниках і фінансових результатах господарської діяльності підприємств. Особливу соціально-економічну гостроту за останні 20 років набула проблема незбалансованості ринкової вартості послуг житлово-комунальних підприємств з платіжними спроможностями населення. Очевидні недоліки у системі фінансових розрахунків по платежах населення за спожиті комунальні послуги в першу чергу зумовлені суттєвою недосконалістю нормативно-правових актів щодо формування собівартості послуг житлово-комунальних підприємств.

Вирішенню окремих теоретичних і практичних проблемних аспектів реформування житлово-комунальної сфери присвячені роботи цілого ряду вітчизняних і закордонних вчених: Амосова О. Ю., Бережної А. Ю., Гури Н. О., Качали Т. М., Оніщука Г. І., Святоцької В. Г., Ряховської Г. М., Тагі-Заде Ф. Г. та інших.

Разом з тим, ще до цього часу залишаються недостатньо дослідженими ряд ключових питань формування собівартості послуг житлово-комунальних підприємств, які відносяться до локальних природних монополій і мають свої особливості.

Світовий досвід показує неможливість універсального розв'язання всієї безлічі особливостей господарської діяльності різних галузей економіки. Формальне перенесення ринкових механізмів в діяльність житлово-комунальної галузі стала найбільш вагомою перешкодою в реалізації державних програм проведення реформи. Актуальність наукового пошуку шляхів обумовлена існуванням довгострокового системного дисбалансу між формуванням доходів і витрат на підприємствах галузі, відсутністю позитивних ознак покращання якості наданих населенню житлово-комунальними послуг, непомірно високими витратами енергоресурсів, інвестиційною непривабливістю житлово-комунального комплексу для залучення приватного капіталу.

Метою даної статті є обґрунтування недосконалості ряду положень щодо існуючої системи формування собівартості у житлово-комунальній сфері, внаслідок чого практично неможливо забезпечити залучення капітальних інвестицій в модернізацію галузі.

Собівартість – економічний показник, на якому концентруються всі протиріччя, що випливають із різної спрямованості інтересів виробників і споживачів послуг. Відсутність комплексної нормативно-правової й методичної бази відносно багатьох специфічних особливостей формування собівартості послуг у підгалузях житлово-комунального господарства створює багато проблем при плануванні й обліку витрат, калькулюванні собівартості послуг. Таке положення унеможливує об'єктивно й повною мірою оцінити доцільність й ефективність всієї сукупності витрат, що відносяться на собівартість продукції та послуг підприємств водопостачання, каналізації, теплопостачання, житлово-експлуатаційних організацій і т. д. Для встановлення існуючих тенденцій щодо змін виробничих витрат на підприємствах галузі зробимо короткий огляд статистичних показників динаміки даних, які визначили за останні 10 років формування собівартості в основних підгалузях житлово-комунального господарства.

За даними Міністерства житлово-комунального господарства, у 2002 р. собівартість 1 м³ реалізованої споживачам води у м. Києві становила 36 коп., у 2012 р. – 2 грн 39 коп. (зростання 663,9%), у Чернівецькій області відповідно 85 коп. і 5 грн 2 коп. (зростання 590,5%), у Львівській області – 50 коп. і 4 грн 27 коп. (зростання 854,0%), у Донецькій області – 57 коп. і 3 грн 96 коп. (зростання 694,7%).

Темпи зростання витрат на послуги каналізації в містах України були дещо вище, ніж на питну воду. Так, у цілому по країні собівартість очищення 1 м³ стоків становила в 2002 р. 27 коп., а в 2012 р. вона підвищилася до 2 грн 62 коп., тобто 970,3%. У м. Києві собівартість водочищення 1 м³ зросла з 19 коп. до 1 грн 94 коп. (1021,0%), у Чернівецькій області – з 26 коп. до 2 грн 37 коп. (911,5%), у Львівській області – з 24 коп. до 1 грн 45 коп. (604,2%).

Підприємства комунального теплопостачання серед підгалузей житлово-комунального господарства у розглянутий період мали найбільш високі темпи зростання витрат. У 2002 р. собівартість 1 Гкал становила 65,8 грн, а в 2012 р. вона підвищилася до 283,6 грн, тобто щорічно витрати на 1 Гкал збільшувалися в середньому на 33,1%.

Розгляд динаміки зростання собівартості послуг основних підгалузей житлово-комунального господарства свідчить, що витрати на одиницю послуг, як правило, випереджали існуючі темпи інфляції. Ця обставина пояснюється тим, що підвищенням собівартості послуг було обумовлено не лише постійним збільшенням цін на матеріали, паливо й електроенергію, але й перманентним зростанням фізичного зносу мереж та витрат води і тепла.

Наприклад, на кінець 2011 р. фізичний знос водопровідних мереж по регіонах України становив в середньому 55%, а кількість мереж, що знаходилися в ава-

рійному стані, досягло 31%. Такий стан водопровідних мереж обумовлює надзвичайно великі втрати питної води – 43.4% від кількості води, яка подається в розподільчі мережі населених пунктів. Слід вказати, що при нормальному технічному стані інфраструктури підприємств водопостачання фізичний знос мереж повинен не перевищувати 15 – 18%, а втрати води 6 – 9%. У *табл. 1* наведено перелік областей України, що мають найбільш високий рівень аварійності водопровідних мереж і рівень втрат питної води.

Таблиця 1

Найбільш високі показники аварійності водопровідних мереж і втрат питної води по областях України

№ п/п	Область	Частка аварійних мереж, %	Втрати води, %
1	Донецька	44,5	33,1
2	Житомирська	35,7	61,4
3	Закарпатська	32,3	71,4
4	Запорізька	37,9	41,7
5	Кіровоградська	37,2	33,3
6	Луганська	50,1	56,2
7	Львівська	40,1	52,7
8	Миколаївська	30,8	47,7
9	Одеська	37,4	56,5
10	Харківська	33,5	57,9
11	Хмельницька	31,1	31,9
12	Чернівецька	31,9	69,9

Не менш серйозною проблемою є стан мереж теплопостачання, 60 – 70% яких виробила свій ресурс і підлягають заміні. Теплова ізоляція із мінеральної вати на багатьох ділянках мереж внаслідок наднормативного строку експлуатації, який становить 20 – 25 років, має значні ушкодження і на 75% втратила свою первинну ізолюючу здатність. Критичний рівень корозії комунікацій призводить до постійних розривів і витоків теплоносіїв на трасах. У результаті цього втрати тепла в мережах досягають 50 – 57%.

Наведені показники вказують на гостру потребу рішучого переходу до більш ефективного регулювання собівартості у монопольних секторах економіки. Регулювання витрат, які відносяться на собівартість житлово-комунальних послуг, на думку автора, повинно охоплювати великий спектр як традиційних, так і нових економічних механізмів. До такого традиційного механізму варто віднести систему техніко-економічного нормування експлуатаційних витрат.

Актуальними нормами витрат для більшості підгалузей житлово-комунального господарства є норми витрати електричної енергії, а для теплопостачальних організацій – норми витрати палива.

Технічне обґрунтування норм питомих витрат енергії (технічне нормування) є результатом вивчення, аналізу, випробувань і розрахунків витрат енергії агрегатами у виробничих процесах на основі вивчення технології виробництва і його оптимальної організації.

Для розробки системи технічно обґрунтованих питомих норм енергоспоживання необхідне складання енергетичних балансів технологічних процесів, що базуються на енергетичних характеристиках відповідних агрегатів.

Система енергетичного нормування в сфері житлово-комунального господарства повинна включати велику кількість різних питомих норм електроспоживання, класифікація яких, на думку автора, може бути у системному вигляді представлена в *табл. 2*.

Таблиця 2

Пропонована система енергетичного нормування на підприємствах житлово-комунального господарства

Класифікація норм	Диференційовані норми	Укрупнені норми
А. Технологічні потреби		
1. На основні операційні процеси:		
а) Операційні		
б) Сумарні:		
– цехові		
– загальновиробничі		
2. На допоміжні процеси (освітлення, опалення, вентиляція й ін.):		
– цехові		
– загальновиробничі		
Б. Норми втрат енергії (по видах енергії):		
– цехові		
– загальновиробничі		
В. Енергетичні норми (по видах енергії)		

Досвід показує, що наявність навіть бездоганної системи норм не гарантує економії витрат ресурсів на підприємствах житлово-комунального господарства. Норми повинні «працювати», органічно вписуючись у кожний процес виробництва.

Для запобігання гіпертрофованих витрат енергетичних і матеріальних ресурсів і забезпечення суттєвого зниження собівартості житлово-комунальних послуг надзвичайну актуальність сьогодні набуло питання модернізації інфраструктури галузі. У зв'язку з цим підприємства галузі зіштовхнулися із загостренням проблеми пошуку джерел фінансування робіт з капітального ремонту та модернізації своїх основних фондів. У цих умовах амортизаційні відрахування як інвестиційний потенціал набувають все більшої ваги. Проте, цей потенціал використовується неефективно, оскільки за діючими умовами Податкового Кодексу України визначена сума амортизації не завжди виконує виключно інвестиційну роль. На думку автора, доцільно було б питання використання коштів амортизації чітко регламентувати у галузевій інструкції щодо порядку планування та обліку собівартості послуг житлово-комунальних підприємств. Наявність такої інструкції дасть можливість підприєм-

ствам сконцентрувати кошти на капітальному ремонті своїх розподільчих мереж, довести їх технічний стан до нормального рівня і подолати наднормативні втрати електричної енергії, тепла та питної води.

Слід зауважити, що на підприємствах житлово-комунального господарства тариф за послуги традиційно формувався і формується до теперішнього часу за формулою «Собівартість плюс». Цей критерій оцінки прибутковості роботи комунальних підприємств не може стимулювати економію експлуатаційних видатків. Навпаки, у результаті безгосподарної діяльності при збільшенні втрат води, тепла й інших ресурсів, які в комунальній господарстві включаються в собівартість послуг, прибуток підприємства автоматично збільшується.

Якщо врахувати, що через перманентне погіршення технічного стану мереж у собівартості цих послуг втрати тепла й води становить 40 – 50%, то стає зовсім очевидним, що від такого методу планування прибутку треба терміново й рішуче відмовитися.

Доречно у зв'язку із цим відзначити, що для нейтралізації негативного впливу витратного принципу на вартість послуг у комунальних підприємствах-монополістах Англії, Канади, Японії ще з початку 1990-х років минулого сторіччя отримав широке поширення метод, за яким норма прибутку встановлюється не від собівартості послуг, а від вартості активів підприємств. Суть цього підходу полягає в тому, що він стимулює підтримку інфраструктури підприємств, зокрема мереж у належному технічному стані. У результаті відносне число аварій на 10 км мереж у цих країнах в 5-6 раз рідше, а відносні втрати води й тепла при їхньому транспортуванні до споживачів в 4-5 раз менше.

Враховуючи світовий досвід, Національна комісія при Уряді України, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг, на виконання Указу Президента України від 12.03.2012 № 187/2012 розпочала розробку системи тарифного регулювання за методом прибутковості інвестованого капіталу – метод RAB (від англ. *Regulatory Asset Base*). Метод RAB-регулювання припускає включення в розрахунки тарифу не тільки необхідні витрати на функціонування житлово-комунальних підприємств, але й повернення на інвестований капітал, а також певний дохід (по ставці, установленій на державному рівні) на вкладені інвестиції, що дозволяє суттєво підвищити інвестиційну привабливість житлово-комунальної сфери.

При RAB-регулюванні житлово-комунальні підприємства будуть зацікавлені в зниженні собівартості своїх послуг, оскільки можуть одержувати додаткові доходи від економії операційних витрат протягом періоду тарифного регулювання (5 років). Найбільш ефективними виявляться ті житлово-комунальні підприємства, керівники яких повною мірою зможуть впровадити управлінські інновації після переходу на нову систему тарифного регулювання

Впровадження нової системи тарифного регулювання на підприємствах водопостачання, водовідведення та теплопостачання України буде завершено вірогідно у 2015 р.

ВИСНОВКИ

Собівартість належить до тих економічних категорій, на якій концентруються всі протиріччя, що випливають із різної спрямованості інтересів виробників і споживачів житлово-комунальних послуг. Відсутність комплексної нормативно-правової й методичної бази відносно багатьох унікальних особливостей формування собівартості послуг у підгалузях житлово-комунального господарства створює багато проблем при плануванні й обліку витрат, калькулюванні собівартості послуг.

Статистичні показники сталого зростання собівартості вказують на гостру потребу рішучого переходу до більш ефективного регулювання собівартості у монопольних секторах економіки, до яких належать підприємства водопостачання, водовідведення і теплопостачання. Регулювання витрат, що формують собівартість житлово-комунальних послуг, на думку автора, повинно охоплювати великий спектр як традиційних, так і нових економічних механізмів. До традиційного механізму варто віднести систему техніко-економічного нормування експлуатаційних витрат. Щодо новітніх економічних механізмів, то до них, без сумніву, слід віднести систему тарифного регулювання по методу прибутковості інвестованого капіталу – метод від англ. *Regulatory Asset Base*.

При впровадженні цього методу житлово-комунальні підприємства будуть зацікавлені в зниженні собівартості своїх послуг, оскільки можуть одержувати додаткові доходи від економії операційних витрат протягом періоду тарифного регулювання. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Указ Президента України від 12.03.2012 № 187/2012 «Програми економічних реформ на 2010 – 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/12683.html>.
2. Амосов О. Ю. Проблеми інвестиційної привабливості та розвитку житлово-комунальної сфери / О. Ю. Амосов // *Комунальне господарство міст*. – 2009. – № 3. – С. 3 – 9.
3. Тищенко О. М. Реформування житлово-комунального господарства: теорія, практика, перспективи / О. М. Тищенко, М. О. Кизим, Т. П. Юрьєва - Х. : ВД «ІНЖЕК», 2008. – 368 с.
4. Качала Т. О. Реформирование жилищно-коммунального хозяйства в контексте регионального развития / Т. О. Качала // *Економіка України*. – 2010. – № 9. – С. 84 – 93.
5. Крамаренко Г. О. Фінансовий менеджмент / Г. О. Крамаренко, О. Є. Чорна. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 520 с.
6. Бабак А. В. Ефективне регулювання цін природних монополістів (теорія і практика міжнародного досвіду) / А. В. Бабак, О. П. Романюк // *Аспекти тарифної реформи*. – 2003. – № 1.
7. Принципы эффективного тарифного регулирования коммунальных предприятий / Под общ. ред. С. Б. Сиваева. – М. : Фонд «Институт экономики города», 2000. – 242 с.
8. Тітяєв В. В. Житлово-комунальні тарифи / В. В. Тітяєв. – Х. : ХНАМГ, 2008. – 272 с.
9. Ряховская А. Н. Управление жилищным хозяйством в странах Запада / А. Н. Ряховская, Ф. Г. Таги-Заде // *Жилищное и коммунальное хозяйство*. – 2003. – № 2. – С. 18 – 20.